

Абсаматов Анвар Эргашович

Термиз иқтисодиёт ва сервис университети ректори

Исмоилов Самариддин Акбаралиевич

Термиз иқтисодиёт ва сервис университети талабаси

ismoilovsamariddin@icloud.com

Аннотация

Мақолада Ўзбекистон иқтисодиётининг халқаро меҳнат тақсимотидаги жорий ўрни ташқи савдо, тармоқлар ихтисослашуви, хизматлар экспорти, меҳнат ресурслари, транспорт-логистика имкониятлари ва институционал интеграция нуқтаи назаридан таҳлил қилинган. 2025 йил ҳамда 2026 йилнинг энг сўнгги очиқ статистик маълумотлари асосида экспорт таркибини диверсификация қилиш, хомашёдан юқори қўшилган қийматли тайёр маҳсулотларга ўтиш, глобал қиймат занжирларига чуқурроқ интеграциялашиш, рақамли хизматлар экспортини кенгайтириш, меҳнат ресурсларининг малака сифатини ошириш, транспорт коридорларидан самарали фойдаланиш ва Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш жараёнини иқтисодий рақобатбардошлик билан боғлаш устувор йўналишлар сифатида асосланган. Тадқиқот натижасида халқаро меҳнат тақсимотида Ўзбекистоннинг позициясини ресурс ва арзон меҳнатга асосланган ихтисослашувдан билим, технология, логистика ва юқори қўшилган қийматга таянган ихтисослашувга трансформация қилиш зарурлиги илмий жиҳатдан ҳулосаланган.

Калит сўзлар: халқаро меҳнат тақсимоти, ташқи савдо, экспорт диверсификацияси, глобал қиймат занжири, рақамли хизматлар, меҳнат унумдорлиги, логистика, инвестиция, ЖСТ, рақобатбардошлик.

КИРИШ

Жаҳон ҳўжалиги тизимида халқаро меҳнат тақсимоти мамлакатларнинг табиий ресурслари, меҳнат салоҳияти, капитал, технология, институционал муҳит ва географик жойлашуви асосида муайян товар ва хизматларни ишлаб чиқаришга нисбатан ихтисослашувини ифодалайди. Ҳозирги босқичда мазкур жараён оддий товар айирбошлаш доирасидан чиқиб, глобал қиймат занжирлари, рақамли платформалар, аутсорсинг, илмий-технологик кооперация ва

трансчегаравий хизматлар орқали янада мураккаб тус олмоқда. Шу сабабли мамлакатнинг халқаро меҳнат тақсимотидаги ўрни фақат экспорт ҳажми билан эмас, балки экспортдаги маҳаллий қўшилган қиймат, технологик мураккаблик, меҳнат унумдорлиги, бозорлар географияси ва ташқи шокларга чидамлилиги билан баҳоланиши лозим.

Тадқиқотнинг мақсади — Ўзбекистон иқтисодиётининг халқаро меҳнат тақсимотидаги жорий позициясини энг сўнгги статистик маълумотлар асосида баҳолаш ва уни сифат жиҳатидан юқори босқичга олиб чиқишнинг асосий йўналишларини илмий асослашдан иборат. Тадқиқотда қиёсий таҳлил, статистик гуруҳлаш, динамик таҳлил, тизимли ёндашув ва мантиқий умумлаштириш усулларидан фойдаланилди.

1. ЎЗБЕКИСТОННИНГ ХАЛҚАРО МЕҲНАТ ТАҚСИМОТИДАГИ ЖОРИЙ ПОЗИЦИЯСИ

Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалигига интеграциялашуви сўнгги йилларда ташқи савдо ва хизматлар соҳасининг тез ўсиши билан тавсифланмоқда. Миллий статистика қўмитаси маълумотларига кўра, 2025 йилда ташқи савдо айланмаси 81,2 млрд АҚШ долларини ташкил этиб, 2024 йилга нисбатан 20,7 фоизга ўсган. Экспорт 33,8 млрд долларга (+24,0 фоиз), импорт эса 47,4 млрд долларга (+18,5 фоиз) етган [1]. Бу кўрсаткичлар очиклик даражаси ортиб бораётганини кўрсатса-да, импортнинг экспортдан юқорилиги ишлаб чиқаришда технологик ускуналар, бутловчи қисмлар, энергия ресурслари ва оралиқ товарларга талаб катталигини ҳам англатади.

2026 йил январь–июнь ойларида ташқи савдо айланмаси 41,0 млрд долларни ташкил этди. Экспорт 15,9 млрд доллар, импорт 25,1 млрд доллар бўлди. Ушбу даврда умумий экспорт олтин савдоси таъсири туфайли 8,8 фоизга камайган бўлса-да, олтинни ҳисобга олмаган товарлар экспорти 28,7 фоизга ўсган [2]. Бу ҳолат экспортнинг реал сектордаги базаси кенгайиб бораётганини кўрсатувчи муҳим сигналдир. 2026 йил январь–июль ойларида экспорт ҳажми 19,9 млрд долларга етган; Россия, Хитой, Афғонистон, Қозғистон, Франция, Гонконг, Туркия, Қирғизистон, Тожикистон ва БАА асосий экспорт бозорлари қаторида бўлган [3]. Бозорлар географиясининг кенгайиши ташқи талабга боғлиқ рискларни диверсификация қилишга хизмат қилади.

1-жадвал. Ўзбекистон ташқи иқтисодий алоқаларининг айрим кўрсаткичлари

Кўрсаткич	2025 йил	2026 йил (энг сўнгги давр)	Изоҳ
Ташқи савдо айланмаси	81,2 млрд \$	41,0 млрд \$ (янв.–июнь)	2025: +20,7%; 2026 I ярим йил: +7,4%
Экспорт	33,8 млрд \$	19,9 млрд \$ (янв.–июль)	Хизматлар ва ноолтин товарлар роли ўсмоқда
Импорт	47,4 млрд \$	25,1 млрд \$ (янв.–июнь)	Машина-ускуна ва оралиқ товарлар улуши юқори
IT Park хизматлар экспорти	728,4 млн \$	392,5 млн \$ (янв.–июнь)	2026 I ярим йилда йиллик ўсиш +90,3 млн \$
Меҳнат ресурслари	20,60 млн киши	—	2025 йил якуни, расмий статистика

Манба: Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилди [1–5].

Хизматлар экспорти халқаро меҳнат тақсимотидаги сифат ўзгаришининг энг муҳим белгиларидан бири бўлиб бормоқда. 2025 йилда хизматлар экспорти 9,76 млрд долларни ташкил этган ва умумий экспортнинг 28,9 фоизига тенг бўлган. Унда туризм хизматлари 4,88 млрд доллар, транспорт хизматлари 3,22 млрд доллар, телекоммуникация, компьютер ва ахборот хизматлари 921,5 млн долларни ташкил этган [4]. Демак, мамлакат ташқи савдосида номоддий, билим ва инфратузилмага асосланган экспорт позициялари шаклланиб бормоқда.

Меҳнат омили ҳам Ўзбекистоннинг халқаро ихтисослашувида ҳал қилувчи аҳамиятга эга. 2025 йилда меҳнат ресурслари сони 20,6 млн кишидан ошган [5]. Кенг меҳнат таклифи демографик дивиденд учун шароит яратади, бироқ халқаро меҳнат тақсимотида узоқ муддатли устунлик фақат арзон ишчи кучи ҳисобига таъминланмайди. Меҳнат ресурсларининг касбий, рақамли, муҳандислик ва тил компетенцияларини ошириш орқали бир иш ўрнига тўғри келадиган қўшилган қийматни кўпайтириш талаб этилади.

2. МАВЖУД ИХТИСОСЛАШУВНИНГ КУЧЛИ ВА ЗАИФ ТОМОНЛАРИ

Ўзбекистоннинг халқаро меҳнат тақсимоотидаги анъанавий устунликлари табиий ресурслар, қишлоқ хўжалиги, тўқимачилик, рангли металлургия, озиқ-овқат маҳсулотлари ҳамда нисбатан катта меҳнат ресурсларига боғлиқ. 2025 йилда тўқимачилик маҳсулотлари экспорти 2,63 млрд долларни ташкил этган, унинг таркибида тайёр тўқимачилик маҳсулотлари 54,3 фоиз, ип-калава 27,0 фоиз бўлган [4]. Тайёр маҳсулот улушининг ошиши ижобий, аммо тармоқда дизайн, бренд, маркетинг ва чакана савдо занжирларига кириш даражаси янада оширилса, экспорт тушумини бир неча босқичда кўпайтириш имкони мавжуд.

Саноатда кон-металлургия, кимё ва қурилиш материаллари тармоқлари иқтисодий базани таъминламоқда. Бироқ глобал қиймат занжирларида юқори даромадли босқичлар одатда илмий-тадқиқот, муҳандислик, патент, юқори аниқликдаги ишлаб чиқариш, сервис, маркетинг ва дистрибуцияда жамланади. Шу нуқтаи назардан мис, олтин, уран ёки бошқа минерал ресурсларни экспорт қилиш билан чекланиш ўрнига, электротехника, кабель, электрон компонентлар, энергия сақлаш тизимлари, саноат материаллари ва махсус кимё маҳсулотларигача бўлган қайта ишлаш занжирларини ривожлантириш стратегик аҳамиятга эга.

Мамлакатнинг заиф томонларидан бири — денгизга чиқиш имконияти йўқлиги ва ташқи бозорларга етказиб беришда бир нечта чегара ва транзит мамлакатлардан ўтиш зарурати. Бу ҳолат логистика харажатлари ва етказиб бериш муддатларига таъсир қилади. Жаҳон банки маълумотига кўра, транспорт соҳаси Ўзбекистон ЯИМининг қарийб 8 фоизини шакллантиради ва тахминан 1 млн кишини иш билан таъминлайди; мамлакат Логистика самарадорлиги индексида 2014 йилдаги 129-ўриндан 2023 йилда 88-ўринга кўтарилган [6]. Бу ижобий силжиш бўлса-да, мамлакатнинг транзит салоҳиятини экспорт рақобатбардошлигига тўлиқ айлантириш учун мультимодал ташувлар, чегара процедуралари ва рақамли логистика сифатини янада яхшилаш зарур.

3. ХАЛҚАРО МЕҲНАТ ТАҚСИМОТИДАГИ ЎРИННИ ОШИРИШНИНГ УСТУВОР ЙўНАЛИШЛАРИ

Биринчи йўналиш — экспорт таркибини юқори қўшилган қийматли маҳсулотлар ҳисобига диверсификация қилиш. Бунда давлат сиёсати экспорт ҳажмининг ўзига эмас, балки бир тонна ёки бир ишчига тўғри келадиган экспорт қийматига йўналтирилиши керак. Масалан, тўқимачиликда тола ва ипдан тайёр кийим, техник текстиль ва маҳаллий брендларга; мисда катоддан кабель, электромобиль компонентлари ва электр жиҳозларига; қишлоқ хўжалигида хом

мевадан тайёр озиқ-овқат ва юқори стандартли ингредиентларга ўтиш зарур. Бундай ёндашув мамлакатнинг нисбий устунлигини динамик рақобат устунлигига айлантиради.

Иккинчи йўналиш — глобал қиймат занжирларига мақсадли кириш. Бунинг учун ҳар бир устувор тармоқ бўйича “қайси маҳсулотни экспорт қиламиз?” деган саволдан “жаҳон ишлаб чиқариш занжирининг қайси босқичида юқори қиймат ярата оламиз?” деган саволга ўтиш зарур. Автомобиль бутловчи қисмлари, электротехника, фармацевтика, агротехнология, кимё, тўқимачилик ва рақамли бизнес жараёнлари шундай тармоқлар қаторига киради. Трансмиллий компанияларни жалб қилишда солиқ имтиёзларидан ташқари маҳаллий етказиб берувчиларни ривожлантириш, технология трансфери, кадр тайёрлаш ва маҳаллийлаштириш бўйича аниқ натижа кўрсаткичлари белгиланиши мақсадга мувофиқ.

Учинчи йўналиш — рақамли хизматлар ва билим экспортини жадал кенгайтириш. Миллий статистика қўмитаси маълумотларига кўра, IT Park иштирокчиларининг хизматлар экспорти 2025 йилда 728,4 млн долларга етган. 2026 йил январь–июнь ойларида эса ушбу кўрсаткич 392,5 млн доллар бўлиб, 2025 йилнинг мос даврига нисбатан 90,3 млн долларга кўпайган [7]. IT Park маълумотларига кўра, 2026 йил I ярим йиллигида экспорт қилувчи резидентлар сони 1 050 тага етган ва улар 102 та мамлакатга хизмат ҳамда рақамли маҳсулотлар экспорт қилган [8]. Бундай хизматлар денгизга чиқиш имкониятига боғлиқ эмас, транспорт харажатлари паст ва инсон капиталига тўғридан-тўғри таянади. Шу сабабли дастурий таъминот, ВРО, финтех, сунъий интеллект, маълумотлар таҳлили, киберхавфсизлик ва муҳандислик хизматлари Ўзбекистоннинг янги халқаро ихтисослашуви ядросига айланиши мумкин.

Тўртинчи йўналиш — меҳнат ресурсларини “сон афзаллиги”дан “сифат афзаллиги”га ўтказиш. 20,6 млн кишидан ортиқ меҳнат ресурслари катта потенциалдир, аммо халқаро меҳнат бозорида юқори иш ҳақи биринчи навбатда малака ва унумдорликка боғлиқ. Жаҳон банкининг 2025 йилги Ўзбекистонда касбий таълим ва миграцияга бағишланган таҳлили касбий кўникмаларни меҳнат бозори талаблари билан мувофиқлаштириш, хорижда ишлаш учун тайёрланаётган фуқароларнинг малакасини расмий тасдиқлаш ва TVET тизимини иш берувчилар билан боғлаш муҳимлигини таъкидлайди [9]. Шу боис дуал таълим, халқаро сертификат, хорижий тил, STEM ва рақамли компетенцияларни оммавийлаштириш меҳнат экспортини ҳам юқори малакали хизматлар экспортига айлантириш имконини беради.

Бешинчи йўналиш — транспорт-логистика функциясини мустақил экспорт ихтисослашувига айлантириш. Ўзбекистон Марказий Осиё, Афғонистон ва Жанубий Осиё, Хитой ҳамда Европа ўртасидаги йўналишларда географик марказ сифатида иштирок этиши мумкин. 2026 йилда Жаҳон банки қўллаб-қувватлаётган транспорт лойиҳалари миллий мультимодал транспорт стратегиясини ишлаб чиқиш, М41 минтақавий йўл коридорининг 91 км қисмини реконструкция қилиш ва темир йўл бошқарувини такомиллаштиришни кўзда тутди [6]. Транзит салоҳиятидан тўлиқ фойдаланиш учун “қуруқ портлар”, логистика марказлари, божхона маълумотларини олдиндан электрон алмашиш, контейнерлаштириш, совуқ занжир ва омбор инфратузилмасини ривожлантириш муҳим.

Олтинчи йўналиш — Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлишни ички рақобатбардошлик ислохотлари билан уйғунлаштириш. 2026 йил 27–28 июль кунлари ўтказилган Ўзбекистоннинг ЖСТга аъзо бўлиши бўйича Ишчи гуруҳ йиғилишида 31 та икки томонлама бозорга кириш битими ЖСТ котибиятига тақдим этилгани ва март ойидан кейин 190 та норматив-ҳуқуқий ҳужжат ЖСТ қоидаларига мувофиқлаштирилгани қайд этилди [10]. Аъзо бўлиш савдо қоидаларининг прогноз қилинадиганлиги, инвестиция ишончи ва бозорларга киришни яхшилаши мумкин, бироқ маҳаллий корхоналарни рақобатга тайёрлаш, техник регламентлар, стандартлаштириш, санитария-фитосанитария тизими ва рақобат сиёсатини кучайтириш билан бирга амалга оширилиши лозим.

ХУЛОСА

Ўзбекистон иқтисодиётининг халқаро меҳнат тақсимотидаги ўрни сўнгги йилларда миқдорий ва сифат жиҳатдан кенгаймоқда. 2025 йилда ташқи савдо айланмасининг 81,2 млрд долларга етиши, хизматлар экспортининг қарийб 9,8 млрд долларни ташкил этиши, 2026 йилда ноолтин товарлар экспортининг юқори суръатларда ўсиши ва ИТ хизматларининг янги бозорларга чиқиши мазкур жараённинг асосий далиллариدير. Шу билан бирга, импортга юқори эҳтиёж, айрим хомашё позицияларига боғлиқлик, логистика харажатлари ва меҳнат унумдорлигини ошириш зарурати сақланиб қолмоқда.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, Ўзбекистоннинг узок муддатли стратегияси “кўпроқ экспорт қилиш” тамойили билан чекланмасдан, “кўпроқ маҳаллий қўшилган қиймат экспорт қилиш” тамойилига асосланиши керак. Бунинг учун саноатда чуқур қайта ишлаш, глобал қиймат занжирларига интеграция, рақамли хизматлар, юқори малакали меҳнат, транзит-логистика хизматлари, “яшил”

стандартлар ва ЖСТ доирасидаги институционал ислохотлар ўзаро боғланган ҳолда амалга оширилиши лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. Ўзбекистон ташқи савдо айланмаси — 2025 йил якунлари. 22.01.2026. stat.uz.
2. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. 2026 йил январь–июнь ойларида ташқи савдо айланмаси. 29.07.2026. stat.uz.
3. National Statistics Committee. Top 10 countries in Uzbekistan's exports. 10.09.2026. stat.uz.
4. National Statistics Committee. Foreign Trade Turnover of the Republic of Uzbekistan: January–December 2025. Press release, 21.01.2026. stat.uz.
5. Миллий статистика қўмитаси, SIAT. Меҳнат ресурслари сони. 20.04.2026 ҳолатига. siat.stat.uz.
6. World Bank. Uzbekistan to Modernize Transport Infrastructure and Reform the Sector. 23.03.2026. worldbank.org.
7. National Statistics Committee. Exports of services by IT Park participants reached USD 392.5 million. 19.08.2026. stat.uz.
8. IT Park Uzbekistan. IT Park Members' Export Geography Reaches 102 Countries. 2026. it-park.uz.
9. Nakata S., Wang K., Kalbfuss M., Fasih T. The Road Home and Abroad: Enhancing TVET for Youth and Migration in Uzbekistan. World Bank, 2025.
10. World Trade Organization. Uzbekistan reaffirms 2026 WTO accession goal. 28.07.2026. wto.org.